

Seksueel burgerschap: publiek erbij horen

Tom Claes

‘Seksueel burgerschap’ lijkt de belofte in te houden om van louter ‘geduld te worden’ tot ‘er echt bij horen’, en dit niet enkel in de privésfeer, maar ook in de publieke ruimte. Maar wie erbij wil horen, dient zich ook naar behoren te gedragen.

De geschiedenis van de seksuele ethiek is in belangrijke mate ook een geschiedenis van de bevestiging van heteroseksualiteit, de voortplantingsfunctie van seks, uiteraard binnen het kader van het (hetero) huwelijk, de waarde van het gezin, en de toewijzing van het seksuele buiten het openbare en dus binnen de privésfeer. Het heeft tot de seksuele revolutie van de zestiger jaren geduurd vooraleer hier binnen de academische ethiek kritische vragen over werden gesteld en er modellen werden ontwikkeld die dit problematiseerden.

De neoseksuele revolutie van de 21ste eeuw stelt de ethici voor nieuwe problemen. De traditionele grens tussen het private/publieke karakter van het seksuele komt steeds meer onder druk te staan. Welke maatschappelijke en ethische uitdagingen stelt deze ‘publiekificatie’ van het seksuele?

Seksueel burgerschap

Recent wordt dit thema meer en meer besproken vanuit een kader van ‘seksueel burgerschap’. Dit begrip lijkt de belofte in te houden om als basis te kunnen dienen voor alledaagse ethische reflectie omtrent seks(ualiteit) in een wereld van verschil. Het slaat bovendien de brug tussen het private en het publieke. Een seksuele ethiek gaat over meer dan over wat mag en niet mag, toegelaten dan wel niet (moreel en legaal) toegelaten is. Het gaat ook over wat hoort en wat niet hoort, en daardoor ook over wie ‘erbij hoort’ en wie niet. De notie (seksueel) burgerschap is volgens sommigen bij uitstek geschikt om een breder evaluatief en normatief platform te bieden om morele, juridische en politieke consideraties omtrent het seksuele in een samenhangend geheel te bundelen. Gert Hekma noemt het ‘een brug tussen het

private en het publieke waarbij de culturele en politieke zijde van seksuele expressie op de voorgrond komt en dat gemobiliseerd wordt voor het promoten van vrije expressie van seksualiteit in een samenleving waarin diverse mensen verantwoordelijkheid kunnen opnemen voor hun seksuele leven’. Maar er is naast een bevrijdende ook een potentieel ‘bewarende’ om niet te zeggen conservatieve ‘payload’ verbonden aan de notie seksueel burgerschap.

T.H. Marshall onderscheidde in de vijftiger jaren civiel, politiek, en sociaal burgerschap. Hij meende dat binnen de westerse samenlevingen deze opeenvolgend werden gerealiseerd. Sociaal burgerschap betreft de rechten om een zeker niveau van welvaart en welzijn te kunnen realiseren. Hiermee is ook het recht verbonden om te kunnen participeren in een volwaardig sociaal leven en om het leven van een ‘geciviliseerd’ iemand te kunnen leiden overeenkomstig met de algemene standaarden die in een samenleving gelden. ‘Burgerschap’ is meer dan een louter technische of juridische notie. Volwaardig burgerschap gaat ook over erkend en gerespecteerd worden binnen een gemeenschap. Het gaat over ‘erbij horen’. Het is in essentie een

"For sexual dissidents, there is an obvious tension between the desire for privacy and the need to be public, while state and law must draw things into the public only to thrust them back into the (reduced) private." (David Bell)

'Goede' seks: normaal, natuurlijk, gezond, heilig.

- hetero
- getrouwd
- monogaam
- gericht op voortplanting
- thuis

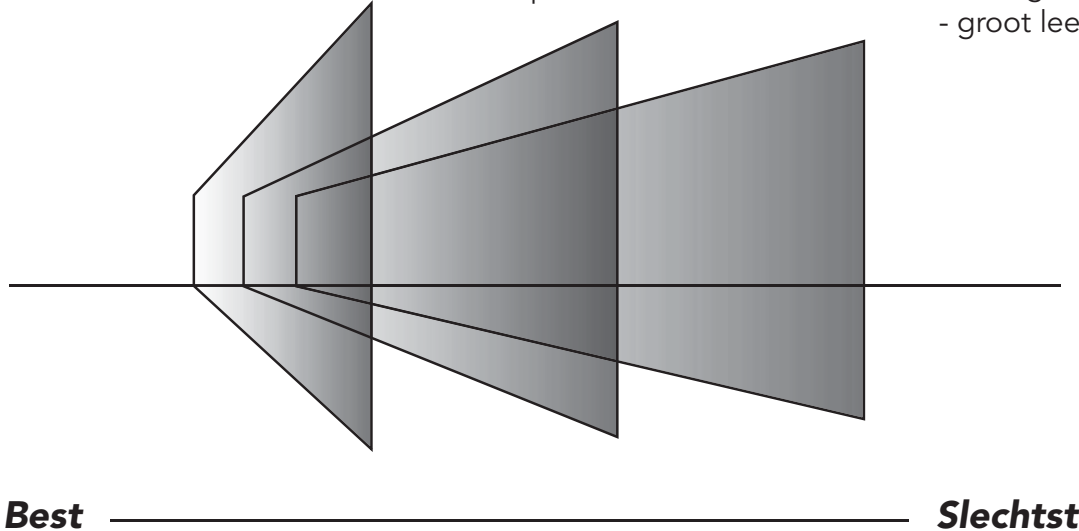
Betwist gebied:

- ongetrouwde stellen
- losbandige hetero's
- masturbatie
- stabiele homoseksuele relaties
- lesbische vrouwen in uitgaansleven
- losbandige homoseksuele mannen

'de Grens' in de publieke ruimte

'Slechte' seks: abnormaal onnatuurlijk, ziekelijk, zondig, een 'uitweg'.

- travestiet
- transeksueel
- fetisjist
- sadomasochist
- voor geld
- groot leeftijdsverschil

De hiërarchie van seksualiteit: van 'goede' tot 'slechte' seks. Naar Gayle Rubin (1984), bewerking door Boris van Zanten.

verhaal van inclusie, van zich opgenomen in en aanvaard voelen door een gemeenschap.

Seksualiteit in de publieke ruimte

Ook seksueel burgerschap gaat over meer dan over louter juridische erkenning en het legaal tolereren van diverse seksuele repertoires. Vandaar de aantrekkingskracht die seksueel burgerschap op velen uitoefent. Seksueel burgerschap betekent dan immers, in het verlengde van sociaal burgerschap, de mogelijkheid om volwaardig en met erkenning van en respect voor de (niet- of anders- heteronormatieve) seksuele geaardheid, identiteit of de seksuele repertoires die men belangrijk vindt, het eigen privé- en openbare leven in te richten. De inclusie van seksuele rechten in de notie burgerschap belooft een overgang mogelijk te maken van 'geduld worden' tot 'erbij horen', en dit ook in het openbaar, ook in de gedeelde publieke ruimte.

In 1998 kondigde Jeffrey Weeks deze nieuwe 'seksuele burger' aan. Hij meende dat deze seksuele burger de voorbode was van een "nieuwe politiek van intimiteit en alledaags leven". "Dit is het moment van burgerschap", stelde hij, waarbij hij verwees naar het sociale activisme gericht op het realiseren van juridische en sociale bescherming van diverse seksualiteiten en identiteiten. Maar wie zijn of haar seksuele stem wil laten horen, doet dit door zijn of haar seksualiteit publiek te manifesteren en er het recht voor op te eisen. Deze publieke transgressie is volgens Weeks een noodzakelijk aspect van seksueel burgerschap activisme. Maar hierdoor wordt ook de plaats van het seksuele gedestabiliseerd. Het recht op een (ook) private beleving van dissidente seksualiteit wordt immers opgeëist door het publiek maken

en beleven ervan. Dit is volgens Weeks een paradoxale, maar ook noodzakelijke beweging, die de situering van het seksuele op de private/publieke as grondig verandert. Dissidente seksualiteiten dringen door in het publieke leven en worden er een onderdeel van.

Wie erbij wil horen, dient zich ook naar behoren te gedragen

Erkenning en sociale in- en exclusie

Voornamelijk feministische en LGBT-groeperingen grijpen naar de notie seksueel burgerschap als hefboom tot erkenning van eigenheid en de realisatie van sociale inclusie. Maar de notie 'burgerschap' dient bijgesteld te worden vooraleer het deze seksueel-emancipatorische functie kan vervullen. Diane Richardson bijvoorbeeld formuleert een krachtige feministische kritiek op de klassieke invulling van de notie 'burgerschap'. Volgens haar bestaat er een verband tussen (traditionele invullingen van) burgerschap en de institutionalisering van heteroseksualiteit en mannelijke privileges. In vele landen worden er inderdaad rechten en beschermingen toegekend aan burgers die dissidente seksualiteiten beleven. Maar deze leveren volgens Richardson vooralsnog enkel een 'partieel burgerschap' op. Het model van burgerschap dat hierbij wordt gehanteerd, is volgens haar immers gebaseerd op een politiek van tolerantie en assimilatie. Lesbische vrouwen en homoseksuele mannen, bijvoorbeeld, worden getolereerd 'zolang ze binnen de

"To love and be loved", Gay Liberation monument in New York City. Foto: Tony Fischer (CC BY)

grenzen van het tolereerbare' blijven. Deze grenzen worden in stand gehouden op basis van de heteroseksuele versie van de publieke/private scheiding. Seksueel burgerschap loopt zo uit op een disciplinerende uitgetekende op basis van heteronormatieve krijtlijnen. Homoseksuelen worden getolereerd in de mate dat ze conformeren aan de heteroseksuele normen wat betreft relatievorming en seksualiteit. Homoseks kan, maar binnen een stabiele relatie, en niet (teveel) in het publiek. De discussie over het homohuwelijk is hiervan een mooi voorbeeld. In 1995 argumenteerde Andrew Sullivan in 'Virtually Normal' dat de legalisering van het homohuwelijk een belangrijke stap vooruit kon betekenen in de emancipatie van homoseksuelen. Het zou immers de weg effenen voor een inclusie van homoseksuelen in de samenle-

ving. Hij argumenteerde dat door het toekennen van het recht tot huwen homoseksuelen zich zouden inschrijven in een gedeeld civiel, politiek en sociaal-cultureel project. Michael Warner reageerde in zijn 'The Trouble With Normal' dat dit zou kunnen neerkomen op het pacificeren van het queer- en homo-activisme. Hierdoor zou volgens hem de deur gesloten worden voor verdere strijd inzake de sociale aanvaarding van niet-gedisciplineerde seksuele identiteiten en dissidente seksuele praktijken. De mogelijkheid van inclusie en dus van 'erbij horen' – van seksueel burgerschap met andere woorden – komt in vele gevallen met een prijskaartje: dat van de responsabilisering. In de meeste gevallen betekent dit een disciplinerende naar het model van heteronormativiteit, soms zelfs getransformeerd tot homonormativiteit.

Perversiteit?

David Bell heeft het in dit verband over de 'citizen-pervert'. Het moment van transgressie (Weeks) is belangrijk om gehoord te worden. Maar hoeveel dissidente seksualiteit, zo vraagt hij zich af, kan een gemeenschap en dus ook de publieke ruimte verdragen, laat staan tolereren? Hoe dissident en afwijkend van de norm kan een publieke seksualiteit zijn vooraleer deze de grenzen van het fatsoen en het welgevoeglijke, de uiterste rek van de 'algemene standaarden' waarbinnen sociaal burgerschap zich situeert, bruskeert en exclusie- in plaats van inclusiemechanismen het overnemen? Wat bijvoorbeeld met de 'cruiser' die publieke seks heeft, (homoseksuele) BDSMers, barebackers, de HIV geïnfecteerde, de pornograaf, klanten en providers in de seksindustrie, de prostituant en de prostituee, de biseksueel, de polyamorist, swingers, 'casual sex', eventueel zelfs de te jeugdige die seks heeft, enzovoort? En wat met queerseksuele burgers, zij die de grenzen van de identiteitspolitiek problematiseren en/of verleggen en daardoor de basis van inclusieclaims lijken te ontkenen?

Verantwoord(elijk) seksueel burgerschap

De notie van burgerschap is een evaluatief en normatief belangrijke notie. Het ideaal van (seksueel) burgerschap presenteert een mogelijke maatstaf voor evaluatie en levert een ideaal voor sociale actie. De roep om, en in sommige gevallen ook de daadwerkelijke erkenning van seksueel burgerschap, betekent uiteraard geen 'anything goes'. Er bestaat een continuüm tussen de pool van de 'goede seksuele burger', die opgenomen wordt en erbij hoort, over de minder goede seksuele burger die getolereerd wordt, naar de 'slechte seksuele burger' die als immoreel en gevaarlijk voor de samenleving wordt gezien. Deze laatste wordt gedemoniseerd en via sociale druk, het strafrecht en moraal uitengesloten. Gayle Rubins 'hiërarchie' is nog steeds actueel. In haar 'Thinking Seks' uit 1984 bracht ze de belangrijkste gebieden van onzeker- en onenigheid al mooi in kaart. De notie seksueel burgerschap houdt duidelijk een morele agenda in. Onder deze vlag worden niet enkel de grenzen van wat mag en niet mag uitgetekend, maar ook van wat hoort en behoort, en dus ook van wie erbij hoort en er niet bij hoort. Burgerschap, ook seksueel burgerschap, functioneert als normatieve en evaluatieve maatstaf. Ethici en activisten die een beroep willen doen op het inclusieve en potentieel emancipatorische effect van seksueel burgerschap houden best rekening met de mogelijk disciplinerende en responsabiliserende werking die ervan uitgaat. Dit is op zich geen probleem. Elke ethiek stelt grenzen en neemt opties op wat kan en niet kan, wat niet mag en zou moeten, wat waardevol en niet-waardevol is, wat (en wie) goed en wat (en wie) kwaad is.

Homoseks kan, maar binnen een stabiele relatie en niet in het publiek

Het gaat hier echter niet over vastgeroeste grenzen. Brenda Cossman onderzocht recent hoe fluide en doordringbaar de grenzen van (h)erkenning en fatsoen kunnen zijn. In een recent televisiepro-

gramma 'Queer Eye for the Straight Guy' wordt bijvoorbeeld de kleding en woning van een duidelijk heteroseksuele man hersteld door een groep duidelijk homoseksuele mannen. Het is de heteroseksuele die hier wordt voorgesteld als diegene die geen aansluiting (meer) vindt met het actuele sociale en culturele leven en het zijn de homoseksuelen die hier op de barricades staan van publieke 'staging' en representatie, van stijl en respectabiliteit. Heteroseksualiteit zelf, en misschien dus ook wel heteronormativiteit, wordt hier onder druk van transgressie en aanvaarding getransformeerd. Dit gebeurt dan wel in dit geval binnen het kader van een ondertussen wijd verspreide vorm van consumen-tisme-homoseksualiteit. Iets wat misschien zelf weer een vorm van disciplinerende en pacificatie kan worden genoemd... Uiteindelijk zal het project van seksueel burgerschap als emancipatorische strategie vallen of staan met de mogelijkheid een voldoende inclusief burgerschap te realiseren dat naast de rechten van rechtvaardigheid, erkenning en zelfbestemming ook solidariteit promoot met de ander in het besef en waardering van verschil.

Tom Claes (tom.claes@ugent.be) is verbonden aan de Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap en is het hoofd van het onderzoekscentrum 'Center for Value Inquiry' (CEVI) aan de UGent. In 2010 richtte hij samen met Paul Reynolds het 'International Network for Sexual Ethics and Politics' (INSEP) op.

Literatuurselectie

- Bell, D. & J. Binnie (2000) *The Sexual Citizen: Queer Politics and Beyond*. Cambridge: Polity Press.
- Bell, D. & G. Valentine (eds) (1995) *Mapping Desires: Geographies of Sexualities*. London: Routledge.
- Cossman, B. (2007) *Sexual Citizens: The Legal and Cultural Regulation of Sex and Belonging*. Stanford: Stanford University Press.
- Evans, D. (1993) *Sexual Citizenship: The Material Construction of Sexualities*. New York: Routledge.
- Lister, R. (1997) *Citizenship: Feminist Perspectives*. London: Macmillan.
- Plummer, K. (2003) *Intimate Citizenship: Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle & London: University of Washington Press.
- Sullivan, A. (1995) *Virtually Normal: An Argument About Homosexuality*. New York: Alfred A. Knopf.
- Warner, M. (2000) *The Trouble with Normal: Sex, Politics and the Ethics of Queer Life*. Free Press.
- Weeks, J. (2007) *The World We Have Won: The Remaking of Erotic and Intimate Life*. London & New York: Routledge.